

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-49>

ЕТИЧНІ РИЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Палієнко Тетяна Петрівна

аспірантка кафедри економічної теорії,

старший викладач кафедри економічної теорії,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Наукові дослідження є невід’ємною частиною суспільного та технологічного прогресу, що сприяють зростанню ефективності, створенню нових можливостей та покращенню якості життя людей. Відповідно до вітчизняних науковців Ратнікова В.С. і Теклюк А. І., наукове дослідження – це «різновид пізнавальної діяльності, яка з необхідністю включає мету, об’єкт, суб’єкт, засоби наукового дослідження. Її результатом є певне наукове знання або вирішена задача у сфері науки» [1, с. 131]. Етичні міркування виступають важливою складовою будь-якого наукового дослідження, зокрема й дисертаційних. Етика в дослідженнях визначає те, що є правильним, справедливим та відповідним в контексті проведення досліджень і використання їх подальших результатів.

Підготовка дисертаційних досліджень може зазнавати етичних ризиків, які варто усвідомити та уникнути для забезпечення дійсно якісної наукової праці. Порушення етичних норм призводять до серйозних проблем та наслідків, які впливають на якість та довіру до дослідження, зокрема позбавлення наукового ступеня, штрафів, кримінальної відповідальності. Далі наведено кілька етичних ризиків, яких варто уникати під час підготовки дисертаційних досліджень:

1. **Плагіат:** це один з основних етичних ризиків, що полягає у використанні чужих ідей, текстів, або результатів досліджень без належного вказання джерел [2], що призводить до підриву довіри у науковій спільноті. Авторам варто цитувати та посилатися відповідно до

вимог на всі джерела, які використані у дослідженні та написанні, щоб уникнути плагіату.

2. **Фальсифікація даних:** «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень» [3]. Дослідники повинні представляти правдиву інформацію та проводити дослідження відповідно до наукових стандартів.

3. **Необґрунтоване авторство:** справедливе визнання внеску кожного співавтора до дослідження є етичним обов'язком наукової співпраці. Недостатня чи неправильна атрибуція може створити конфлікти та порушити довіру до майбутніх праць.

4. **Порушення конфіденційності:** якщо дослідження потребують доступу до особистих даних осіб, організацій або суб'єктів господарювання, важливо дотримуватися етичних норм і правил дозволу та збереження анонімності.

5. **Конфлікт інтересів:** недостатнє виявлення або керування інтересами науковців може спотворити дослідження та його результати. Наприклад, конфлікти можуть виникнути у сфері фінансових, особистих чи академічних інтересів.

6. **Використання досліджуваних груп:** вчені повинні бути обережними у стосунках із досліджуваними групами, особливо якщо дослідження потенційно може завдати шкоди. Науковцям рекомендовано отримати письмову інформовану згоду від усіх учасників, чітко пояснюючи мету дослідження, ризики та переваги.

7. **Публікаційна етика:** використання об'єктів авторського права, атрибуція та відкритість процесу публікації є ключовими етичними аспектами, які впливають на відображення результатів дослідження.

Як приклад, для успішного виокремлення етичних ризиків у дисертаційному дослідженні, можна керуватися науково-дослідною програмою Європейського Союзу (ЄС) Horizon Europe, яка є ключовою для фінансування досліджень та інновацій з бюджетом 95,5 млрд євро, та містить обов'язкові вимоги щодо виокремлення етичних ризиків, які мають бути враховані під час написання наукових досліджень та заявок на фінансування [4]. Це спрямовано на забезпечення високих стандартів досліджень та інновацій, які не тільки дотримуються етичних норм та принципів, а й вирішують глобальні виклики людства: зміна клімату, сталий розвиток, підвищення конкурентоспроможності і зростання країн Європи. Відтак, аналізуючи форму Horizon Europe [5, с. 3], можна висвітлити напрямки допустимих етичних ризиків науковців відповідно до царини наукового дослідження:

1. Ембріональні стовбурові клітини людини і людські ембріони.
2. Люди.

3. Клітини або тканини людини.
4. Персональні дані.
5. Тварини
6. Країни, що не входять до ЄС.
7. Навколишнє середовище, здоров'я та безпека.
8. Штучний інтелект.
9. Інші питання етики.
10. Наскрізне питання: потенційне зловживання результатів.

Зазначені аспекти відображають загальні етичні питання, з якими науковці можуть стикнутися при реалізації досліджень у будь-якій галузі. Для кожної конкретної галузі можуть бути інші специфічні етичні аспекти, які також важливо враховувати й аналізувати. Однак як можемо бачити, найбільша кількість етичних ризиків припадає на аспекти пов'язані з біологічними та медичними дослідженнями, які мають суттєве значення для суспільства.

Підсумовуючи можна дійти висновку, що наукові та дисертаційні дослідження є двигуном розвитку науки і світового прогресу, у яких дотримання етичних нормам відіграє ключову роль у всіх аспектах, від їх планування і проведення й до оприлюднення та використання результатів. Збереження етичних стандартів є невід'ємним елементом наукової діяльності, що сприяє підтримці довіри до наукових досліджень і академічної спільноти. Отже, під час написання дисертаційних досліджень, важливо дотримуватися етичних норм та прагнути до того, щоб науковий внесок сприяв загальному благу суспільства та планети в цілому.

Література:

1. Ратніков В. С., Теклюк А. І. Етика та раціональність у науковому дослідженні : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2022. 143 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/5005.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Дзюба С. О. Що є плагіат?. *Бібліотека НУЦЗ України*. URL: <http://library.nuczu.edu.ua/shcho-e-plagiat> (дата звернення: 15.09.2023).
3. МОН України. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту». *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).
4. European Commission. Horizon Europe. *Research and innovation*. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding->

opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 15.09.2023).

5. European Commission. How to complete your ethics self-assessment. *EU Grants*. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/how-to-complete-your-ethics-self-assessment_en.pdf (дата звернення: 15.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-50>

ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТА ЗУПИНЕННЯ РАЗОВОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ЗА НОВИМ РНД-ПОРЯДКОМ

Панченко Ольга Іванівна

кандидат юридичних наук,

старший дослідник,

старший науковий співробітник

відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Більше ніж півтора року минуло з дня прийняття Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 44 (далі – Постанова) [1]. Оскільки його реалізація припала на складний воєнний період, виникло чимало запитань і проблем із застосуванням нового алгоритму. Велика їх кількість пов'язана з процедурою утворення разових спеціалізованих вчених рад, що є предметом нашого розгляду.

Згідно із Постановою № 44, разова спеціалізована вчена рада (далі – разова рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

За умови отримання позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач має право звернутися до вченої ради закладу, в якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової ради.

Вчена рада не пізніше двох місяців з дня отримання заяви здобувача утворює разову раду у складі п'яти осіб – голови разової ради, двох